

Spiegler Tamás
doktorandusz
PTE ÁJK Doktori Iskola

A köznevelés szereplői alapjogi megközelítésben¹

I. Bevezetés – a tanulmány célkitűzései

Nem kétséges, hogy a Magyarország Alaptörvényben deklarált alapvető jogoknak az élet minden területén, minden szituációban érvényesülniük kell, e tekintetben az államot szubjektív és objektív védelmi kötelezettség terheli, azaz a konkrét egyéni sérelmek orvoslása mellett az elvont jogi értékek, életviszonyok intézményvédelmét is biztosítani kell.²

Álláspontom szerint alapjogi szempontból sajátos helyzetet teremt azonban a köznevelési intézményrendszer, a kapcsolódó ellátások és szolgáltatások, tekintettel arra, hogy az általánosan érvényesülő oktatási és művelődési alapjogok mellett, számos alapvető jogosultság, az egyes alanyi körök vonatkozásában differenciáltan érvényesül. E differenciáltság jelent egyrészt klasszikus alapjog-kollíziókat, továbbá alapjog korlátozásokat, valamint a jogosultságok kiterjesztését egyaránt. Jelen tanulmány célja, hogy a teljesség igénye nélkül bemutassa a köznevelés, közoktatás területén érvényesülő alapvető jogokat és kötelezettségeket, ezek általános és speciális formáit, valamint az érvényesíthetőség gyakorlati megvalósításának eszközeit, útjait.

A pályamunka kiemelt hangsúlyt fektet a köznevelés terminusának használatára – szemben a közoktatás fogalmi megközelítésével – figyelemmel arra, hogy a tárgyalt alapvető jogok érvényesíthetőségében olyan a – szűk értelemben vett – közoktatási intézményrendszeren kívül eső alanyi csoportok is szerepet játszanak, amelyeket az utóbbi meghatározással összefüggésben nem lehetne értelmezni. A dolgozat elsődlegesen jogi, másodsorban pedagógiai szempontból határolja el a

köznevelés és a közoktatás rendszerét azáltal, hogy megkísérel pontos jogi definíciót adni az egyes jogintézményeknek, valamint megkülönbözteti azok alanyi csoportjait, továbbá – a mű keretei adta lehetőségeken belül – bemutatja a kategóriák intézményesült formáiban manifesztálódó releváns különbségeket.

A köznevelés szereplőinek determinálását követően a vonatkozó jogforrási háttér bemutatásával és lényeges szabályozásának ismertetésével meghatározom azokat az alapvető jogokat, amelyek a köznevelés folyamatában relevanciával bírnak és amelyek érvényesíthetősége differenciáltan valósul meg a köznevelés rendszerében, az egyes személyi csoportok vonatkozásában.

A tanulmány második felében a köznevelésben résztvevő, korábban meghatározott alanyi csoportok és a feltárt alapjogi környezet összekapcsolására kerül sor oly módon, hogy a köznevelés vonatkozásában értelmezhető alapjogokat az egyes személyi körök tekintetében egyedileg vizsgálja és értékeli, kiemelve azokat az esetköröket, ahol alapjogi összeütkezés, alapjog-korlátozás vagy ritkább esetben az alapjog gyakorlásának kiterjesztése valósulhat meg. A kutatás során önálló alanyi körként kerülnek vizsgálatra a pedagógusok, ide értve a tanárokat, oktatókat és egyéb nevelőket, a korosztályonként – és ezáltal cselekvőképességük alapján – elhatárolt diákok csoportjai, valamint a szülők. A köznevelés egyéb szereplőinek alapjogi relevanciái e dolgozat keretében nem kerültek megvizsgálásra. A kutatási tárgykör kiválasztásánál jelentős szerepet játszott az a tény, hogy a köznevelés területén megfigyelhető alapvető jogok ilyen módon történő összevetésére ez idáig nem került sor, a fellelhető tudományos írások kizárólag egy-egy alapjog vagy az alapjogok összességének egy személyi csoportra vonatkozó vizsgálatát tartalmazzák. Hangsúlyozandó, hogy a mű kizárólag jogelméleti diszciplínát tartalmaz, azaz a benne foglalt alapjogi kollíziók, korlátozások és egyéb alapjog-érvényesítést érintő szituációk jogi

¹ A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

² Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petrétei József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyar Alkotmányjog III. Alapvető jogok. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó 2010. 28. o.

lehetőségét tárja fel, azok gyakorlati megvalósulásának tendenciáit jelen dolgozat nem teszi vizsgálat tárgyává.

A kutatás módszertanát főként a jogforrás-elemzésben, a társtudományok művelői által publikált tanulmányokban és szakcikkekben megállapított eredmények felhasználásában jelölöm meg. A kutatáshoz megfelelő számban állt rendelkezésre forrásanyag, azonban megjegyzendő, hogy ezek többsége nem a jogtudomány területéről származik, ezért megállapításait ötvözni volt szükséges a regnáló jogszabályi környezettel.

II. A köznevelés és a közoktatás fogalmainak elhatárolása

Annak ellenére, hogy jelen tanulmány célja nem a köznevelés intézményrendszerének bemutatása és időszakonkénti változásainak összevetése, véleményem szerint a fejezet címében szereplő fogalmak elhatárolásához elengedhetetlen a hozzájuk kapcsolódó intézményesített forma kialakulásának figyelembe vétele. A közoktatás és a köznevelés kialakulásának vizsgálatakor az oktatás-történet számos kardinális pontját kijelölhetjük origóként, mindazonáltal nézőpontom szerint a rendszerváltoztatás időszaka adhatja meg a megfelelő kiindulási pontot a kérdéskör komplex tanulmányozására. Az 1989-1990 között lezajlott politikai folyamatok és a következő évek jogalkotása nem mellőzhette a közoktatás reformjának végrehajtását sem. A közoktatásra vonatkozó szabályozási rendszer – amelynek középpontjában a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény (a továbbiakban: Közoktv.) állt – jelentős terhet rótt az frissen létrejött önkormányzati rendszer szereplőire. Összhangban a helyi önkormányzatokat szabályozó jogszabállyal, a települési önkormányzatok kötelező feladatává vált az óvodai nevelés ellátása, valamint az ingyenes és mindenki által hozzáférhető általános iskolai oktatás biztosítása, kiemelve a nemzetiségi nyelvű oktatást azokon a településeken, ahol kisebbségi önkormányzat is működött. A kollégiumi, szakiskolai,

középiskolai ellátás, továbbá az alapfokú művészeti oktatás, továbbtanulási és egyéb pedagógiai tanácsadás (pl. gyógypedagógia, nevelési tanácsadás) főszabály szerint a Magyar Állam feladata volt, amelyet az intézményfenntartókon keresztül látott el. Kiegészítő szabályként – amennyiben a gazdasági, szociális és egyéb adottságai engedték – a kötelező feladatok ellátásának veszélyeztetése nélkül a fenti feladatok ellátását is átvehette a települési önkormányzat. A helyi önkormányzatok a törvényben meghatározott módon tehettek eleget e feladataiknak, nevezetesen közoktatási intézmény létesítésével és fenntartásával, önkormányzati társulás létrehozásával közös intézmény fenntartása céljából, illetve megállapodás útján. A tárgyi időszakra egyértelműen a decentralizált oktatás-szervezés jellemző azáltal, hogy az önkormányzatok, mint primer oktatás-nevelésért felelős szervek kerültek szabályozásra. Mellőzve a rendszer átfogó monitoringját és kritikai értékelését, általánosságban elmondható, hogy a jelentősen eltérő gazdasági-pénzügyi helyzetben lévő önkormányzatok okán a szisztéma számos területen nem tudta kifejteni a jogalkotó által előirányzott hatást. A 2011-es reformot megelőzően is születtek kísérleti megoldások a fenti problémák kiküszöbölésére. Ezek közül kiemelendő az oktatásfinanszírozás települések közötti megosztását célzó, 2004-ben létrejött többcélú kistérségi társulások szerepvállalása, amelyek 2009-ig emelkedő tendenciában vállalták át az oktatási intézmények működtetését.³

A korábbi rendszert a köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Nktv.) váltotta fel, amelynek hatálybalépésére folyamatosan került sor 2012. szeptember 1-jétől kezdődően. Amellett, hogy a törvény a közoktatás fogalmát köznevelésre cserélte, a hozzá kapcsolódó intézményrendszert is jelentősen átalakította. Az Nktv. alapján a köznevelési alapfeladatok – beleértve az általános iskolai nevelés-oktatást – ismét állami feladattá váltak. E kötelezettség teljesítését az Állam intézményfenntartással, vagy más fenntartókkal (egyházi vagy magán) kötött

³ Brecksok Anna Ágnes: Önkormányzati közoktatás vs. állami köznevelés OTDK dolgozat 2014. 12. o. 2018/1.

köznevelési megállapodás alapján biztosítja. Kivételként került megjelölésre az óvodai nevelés, amely a települési önkormányzatok feladatkörében maradt. További érdekesség, hogy az új szabályozást követően elkülönülhet egymástól a fenntartás és a működtetés kötelezettsége. Főszabály szerint a fenntartó egyben a köznevelési intézmény működtetője is, azonban ez nem kogens szabály, így számos esetben ez az egységesség felbomlik. Ezekben a szituációkban az Állam fenntartóként, az önkormányzatok, egyházak vagy civil szervezetek működtetőként funkcionálnak a felek között létrejött egyedi megállapodás tartalma szerint. Láthatjuk tehát, a közoktatás és köznevelés fogalmi differenciája nem kizárólag abban nyilvánul meg, hogy a két terminus nem használható egymás szinonimájaként, hanem teljes intézményrendszer szintű különbséget mutat. A Közoktv. 2.§ (1) bekezdése a közoktatást az alábbiak szerint határozta meg: *a közoktatás magában foglalja az óvodai nevelést, az iskolai nevelést és oktatást, valamint a kollégiumi nevelést.*⁴ Megállapítható tehát, hogy a fogalomhasználat ellenére a közoktatás kulcseleme a nevelés. További közös sarokpont a két meghatározás szemszögéből a „köz” előtag, amely a jogintézmény közfeladat jellegére utal. Meggyőződésem, hogy a köznevelés fogalomhasználatával a jogalkotó leginkább az oktatás-szervezés alapvető szemléletváltását és új alapokra helyezését kívánta érzékeltetni, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az ezzel járó szélesebb szabályozási spektrum sem. A köznevelés tehát véleményem szerint egy a közoktatást is magába foglaló, olyan állami feladat, amelynek végrehajtása során az államnak – az alapvető jogok érvényesülésének biztosítása mellett – status activus funkciója is van, azaz intézményesített kereteket kell létrehoznia és működtetnie. A köznevelés fogalmának többlettartalmát álláspontom szerint az alábbi három aspektusból vizsgálva lehet tetten érni.⁵

1. A köznevelés és közoktatás fogalmának elhatárolása az időszakosság alapján

Figyelemmel a korábbiakban megállapított tényre, hogy mindkét vizsgált fogalom kulcseleme a nevelés, álláspontom szerint elsődleges elhatárolási szempontot jelent a definíciók kiterjedése a nevelési időszakokra. Annak ellenére, hogy a Közoktv. közoktatás fogalma is magába foglalta az óvodai nevelést és ez a megoldás továbbra is általánosan elfogadott a köznevelési szakemberek körében, véleményem szerint ez hibás koncepció. Azt gondolom, hogy elhagyva a „köz” előtagot, kifejezetten az oktatás fogalmi körében kizárólag azok a pedagógiai tevékenységek értelmezhetők, amelyeket iskola-rendszerű képzésben lehet megvalósítani. Elméletemet azal kívánom igazolni, hogy az oktatási tevékenység szembeötlő jellegzetessége – ellentétben a neveléssel – a számonkérhetőség, illetőleg az értékelés és az ehhez fűzött jogkövetkezmények rendszere. Amíg a nevelés célja főképp a gyermekek, tanulók megfelelő értelmi és érzelmi fejlődésének biztosítása, addig az oktatás ennél szűkebb kategóriát ölel fel és célja kizárólag a meghatározott szempontrendszer szerinti tudásanyag elsajátításához szükséges feltételek prezentálása. E tudásanyagot pedig szintén előre definiált struktúra szerint az oktatást végző személy számon kérheti, a megfelelő ismeret hiányában negatívan értékelheti, amely adott esetben szankciókkal járhat. E jogosítványok a nevelés során korlátozottabb mértékben állnak a pedagógusok rendelkezésére. Összefoglaló álláspontom szerint tehát a közoktatás az általános- és középiskolai, valamint a speciális funkciójú iskolai tevékenységek körére alkalmazható fogalom. Ezzel szemben a köznevelés kiterjesztett feladatokat foglal magában és beletartozik mind a közoktatásba tartozó képzési rendszer, mind az óvodai nevelés, valamint a kiegészítő pedagógiai szolgáltatások és – a törvény taxatív felsorolásával ellenben

⁴ Magyarország Kormányának Köznevelés-fejlesztési Stratégiája (2014.) <http://www.kormany.hu/download/6/fe/20000/K%C3%B6znevel%C3%A9s-fejleszt%C3%A9s.pdf>

⁵ Hosszú Károly: Egyes köznevelési intézmények fenntartóinak, irányító szervének és működtetőjének jogállása és kapcsolata az 1990. évtől 2013. december 31. napig 44. o. http://www.drhosszu.hu/admin/feltolt/ozneveles_rendszere_p.pdf

– én a bölcsődei nevelést is ide kívánom besorolni, a fenntartótól függetlenül.

2. A köznevelés és közoktatás fogalmának elhatárolása a tartalom alapján

A korábbiakban már részlegesen érintésre került a közoktatás és a köznevelés tartalmi összevetése, azonban ebben az alcímben részletesebben is foglalkozni kívánok az elhatárolás ezen aspektusával. Továbbra is fenntartom azon álláspontomat, hogy a közoktatás egyértelműen körülhatárolható fogalom. A jogalkotó meghatározza azokat a tudományos diszciplínákat, amelyek elsajátítását mindenki számára – legalább elégséges szinten – kötelezővé teszi. Ennek megfelelően kialakítja az adott ismeretek taníthatóságának kereteit, megfogalmazza az ismeretek ellenőrzésének általános követelményeit, valamint szabályozza az értékelési szempontrendszerét. Fentiekén túl az Állam jelentős feladata az oktatásfinanszírozás megteremtése és megszervezése, azonban tekintettel arra, hogy ez a feladat a köznevelés megvalósítása során ugyanúgy terheli az adott államot, jelenleg nem kívánom részletesebben tárgyalni. Nem tűnik ennyire egyszerű feladatnak a köznevelés tartalmának egzakt meghatározása. A kérdéskör komplikáltságát és összetettségét alapvetően az adja, hogy a jogalkotó a nevelés körében csak általános irányvonalakat határoz meg, illetve kiemel egyes jogintézményeket, amelyekhez részletes ágazati szabályozást is társít, azonban a tényleges gyakorlati megvalósítást a pedagógiai szakemberekre bízta. Példaként említhető, hogy amíg az általános- és középfokú oktatásban a tantárgyak köre, az alkalmazható tananyagok és módszerek köre szűkebb körben determinált, addig egy óvodai nevelés során, vagy egy alapfokú zeneoktatási intézményben jóval szélesebb palettáról választhatja ki a nevelő az alkalmazandó fejlesztési metódust. Fentiek okán azon az állásponton helyezkedem el, hogy a köznevelés tartalmát tekintve is magasabb rendű fogalom, mint az közoktatás.

3. A köznevelés és közoktatás fogalmának elhatárolása a résztvevő személyek alapján

Jelen differenciálási nézőpont szorosan összefügg a korábbiakban felvázolt két kategóriával, mivel a feladat- és hatáskör, valamint a megvalósítási környezet alapvetően determinálja egy jogintézmény szereplői körét. A két jogintézmény szereplőinek figyelembevételével történő elhatárolást ezért az alapján kívánom rögzíteni, hogy melyek azok az anyai csoportok, akik a közoktatásban nem releváns szereplők, ellenben a köznevelés rendszerének szerves részét képezik. A teljesség igénye nélkül e körbe sorolhatók az iskolai tanácsadók és pszichológusok, akik a gyermek fejlődésében jelentős szerepet vállalhatnak, ezáltal a nevelés területén fejtik ki tevékenységüket, de semmiképp nem tekinthetők oktatóknak. Hasonló szerepet töltenek be a pedagógus végzettséggel rendelkező kollégiumi nevelőtanárok, akik ugyan elnevezésükben és iskolai végzettségükben érintően is tanárok, azonban tevékenységük inkább sorolható a nevelő tevékenységek körébe. Amennyiben inverz módon közelítjük meg a kérdést, megállapíthatjuk, hogy kizárólag oktatási tevékenységet végző személyekkel a köznevelés önmagában nem valósítható meg, ezért a kiegészítő szolgáltatásokat nyújtó anyai csoportok létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen.

III. A köznevelési alapjogok meghatározása – a köznevelés jogi háttere

Köznevelési alapjogokként értelmezem azokat az alapvető jogokat, amelyeket Magyarország Alaptörvénye kifejezetten az oktatás, nevelés és művelődés tárgykörében deklarálnak és amelyek részletes szabályait – ide értve a korlátozó és a kiterjesztető szabályozást – a köznevelésről szóló törvény állapítja meg. Továbbá a köznevelési alapjogok közé sorolhatók azok az Alaptörvényben nevesített alapvető jogok, amelyek nem közvetlenül az oktatás-neveléshez kapcsolódnak, azonban érvényesülésük a köznevelés során is biztosított kell legyen. A köznevelés jogi környezetét álláspontom szerint három fő- és két kiegészítő szinten vizsgálhatjuk. Kiegészítő szint alatt

értem egyrészt az állami köznevelésre hatást gyakorló nemzetközi szerződésekben, illetve az európai uniós jogalkotásban foglalt kötelezettségeket, amelyek alapvetően determinálják a köznevelésre vonatkozó tendenciákat, de a részletes szabályok megállapításának lehetőségét a tagállamnál hagyják. Másrészt kiegészítő szintként definiálom az oktatási-nevelési intézmények belső szabályzatait, amelyek létrehozását törvény írja elő és amelyek részletes – kiegészítő – tartalmat adhatnak az alapvető jogok gyakorlásának módjához, formáihoz. Jelen pályamunka – a fő vizsgálati tárgyát figyelembe véve – a meghatározó jogforrási szintek tanulmányozását célozza, amelyeket az alábbiakban ismertet.

1. A köznevelési alapjogok alaptörvényi szabályozása

Kiindulva a köznevelési alapjog fogalmi meghatározásából, az Alaptörvény alapjogi katalógusát figyelembe véve két irányban vizsgálódhatunk. Elsődlegesen azokat az alapvető jogokat célszerű kiemelni, amelyek közvetlenül a köznevelés megvalósulását segítik elő és nélkülözhetetlen garanciákat fektetnek le a jogosultak számára. A köznevelés szempontjából legjelentősebb alapvető jogokat az Alaptörvény X. és XI. cikkei tartalmazzák. A X. cikk (1) bekezdése alapján Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá – a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében – a tanulás, valamint a törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát. A fenti szabályozás egyértelmű határvonalat húz a tanulás és a tanítás szabadsága közé a tekintetben, hogy míg a tanulás szabadságát feltétel nélkül (értsd: az általános alapjog gyakorlási korlátok figyelembe vételével) biztosítja, addig az érem másik oldalán, a tanítás szabadságát törvényi korlátok közé szorítja a jogalkotó. Az Alaptörvény e megfogalmazása megerősíti a jelen tanulmány által korábbiakban felvetett tézist, miszerint az oktatás (az Alaptörvény a tanítás terminust alkalmazza, amely véleményem szerint ebben a kontextusban szinonimaként értelmezhető) alapjogi vetületben szűkebb tartalommal rendelkezik, mint a nevelés fogalmi köre. A tudományos kutatás és a művészet szabadsága – annak

ellenére, hogy a tanulással együtt és hasonló szinten került szabályozásra – meggyőződésem szerint a köznevelés rendszerében másodlagos jelentőséggel bír. Az Alaptörvény XI. cikke biztosítja minden magyar állampolgár számára a művelődéshez való jogot, amelyet a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával valósít meg. Szembeötlő, hogy az Alaptörvény szemben a jelenlegi és a korábbi törvényi szabályozással nem a közoktatás vagy a köznevelés fogalmát, hanem a közművelődés terminusát használja. Meglátásom szerint a közművelődés alapjogi tartalmát tekintve szélesebb spektrumot ölel fel, mint a köznevelés fogalomrendszere figyelemmel arra, hogy a közművelődés az oktatási, nevelési tevékenységeken túl olyan többlettartalommal rendelkezik, amely a köznevelés megvalósításához nem szükségszerű. Példálózó jelleggel említhetőek a könyvtári szolgáltatások, illetőleg a szakkörök. További jelentős különbségként értékelem, hogy a közművelődés többlettartalmát jelentő tevékenységi formák jelentős hányada fakultatív, azaz ezek megismerésére csak részben vagy egyáltalán nem kötelezhető a tanuló. Köznevelési aspektusból a harmadik jelentős rendelkezés a XVI. cikkben található, amely gyermekek számára biztosítja a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődést, egyúttal a szülő kötelességévé teszi a taníttatást, azonban lehetőséget teremt a nevelés megválasztására.

A vizsgálat második irányvonalát azok az alapjogi katalógusban szereplő alapvető jogok képezik, amely elsődlegesen nem a köznevelés, vagy közművelődés biztosítását szolgálják, azonban mivel érvényesülésük az életviszonyok meghatározó számában megfigyelhető, a köznevelés gyakorlata során is relevánsnak minősíthetők. Ezek közül kiemelkedő jelentőséggel bír az élethez és az emberi méltósághoz való jog, amelyet az oktatási intézménynek kell megfelelő mértékben biztosítania. Ehhez szorosan kapcsolódik az embertelen, megalázó bánásmód és büntetések

tilalma, amelynek véleményem szerint hangsúlyozottan érvényesülnie kell az oktatás-nevelés bármely területén. A fejsúlyosabban korlátozható alapjogok között említést szükséges tenni a szabad mozgáshoz való jogról, a kapcsolattartáshoz való jogról és a tulajdonhoz való jogról, amelyek jelentős eltéréseket mutatnak az egyes életkorok, valamint nevelési intézmények összefüggésében. A tárgyi kérdéskört részletesebben jelen dolgozat következő fejezete tárgyalja.

2. A köznevelés törvényi szabályozása

Ahogy azt korábban felvázoltam az 1993-as törvényi szabályozást az Nkt. fokozatosan váltotta fel, amely folyamat 2014-ben zárult le, a gyakorlati átállás azonban még a mai napig tart. A törvény általános indokolása alapján a jogszabály fő célja a decentralizáció megszüntetése és egy jogilag túlszabályozott tanügyi igazgatás felváltása egy olyan egysúlyú állapottal, amely megóvja az oktatás színvonalát és működését. Az indokolás ezt a reformot három sarokpont mentén kívánja végrehajtani. Az első a közoktatás fogalma helyett a köznevelés kifejezés alkalmazása, és annak tartalmi megjelenítése, mely egységbe foglalja az óvodától a tankötelezettség végéig tartó időszakot, s egyúttal kiemeli annak - az oktatást is magába foglaló - lényegi alapját: a nevelést. Fentiek alapján az indokolás egyértelműsíti a köznevelés időbeli kezdő és végpontját, valamint kiemeli, hogy az oktatás a nevelés része, tehát utóbbi jelenti a szűkebb fogalmi struktúrát. A második jogalkotói alapelv a kerettörvényi jelleg. A legszükségesebb szabályozók és felhatalmazások törvényi szintű megfogalmazása világosan áttekinthető rendszerbe foglalja a köznevelés rendszerének működési elveit: Magyarország Alaptörvényével, a nemzetközi jogszabályokkal és megállapodásokkal, valamint más sarkalatos és ágazati törvényekkel összhangban, különös tekintettel a felsőoktatást és szakképzést szabályozó joganyaggal, ugyanakkor - a jogalkotás szabályainak megfelelően - mellőzve a más hatályos jogszabályokban megfogalmazottakat. Az általános indokolás ezen fordulata azt hivatott hangsúlyozni, hogy a köznevelés rendszere kiemelt fontosságú jogintézmény, amelynek szabályozása a jogforrási hierarchia

legmagasabb szintjét követeli meg. Ez egybehangzóan azzal az általános alaptörvényi követelménnyel, hogy alapvető jog kizárólag törvényben korlátozható. A harmadik alapelv a Magyar Állam köznevelésben betöltött szerepének újbóli meghatározása, melyre a XX. század utolsó évtizedeiben, háborúk, diktatúrák és forradalmak árnyékában harag és részrehajlás nélkül nem kerülhetett sor. A harmadik sarokpont álláspontom szerint hiányosan indokolja az állami szerepvállalás redefiniálásának okait, amelyet célszerű lett volna – az általános indokolás első felében felütött gondolatokkal összhangban – bővebben rögzíteni. Rendkívül fontos elemet vélhetünk felfedezni azonban az általános indokolás záró bekezdésében, mikor megfogalmazza, hogy a törvény a köznevelési intézményrendszer magas minőségű működését elsősorban pedagógus-szakmai kérdésnek tekinti. Ennek helyi szabályozását a nevelőtestületek és az intézményvezetők kezébe adja. A törvény egyértelműen amellet foglalt állást, hogy a törvény, illetőleg ágazati jogszabályok csak a legfőbb kereteket adják meg a közneveléshez, de az intézmények sajátosságaira tekintettel széleskörű jogot biztosít a belső szabályzatok kialakítására és alkalmazására. A Törvény 1-3. §-hoz fűzött részletes indokolás szintén kellő támpontot ad a köznevelés definíciójának meghatározásához. A köznevelési rendszer célja egy erős nemzeti középosztály kiépülésének elősegítése a gyermekek és fiatalok nevelése által, azaz a test, a lélek és az értelem arányos fejlesztésének, valamint az ismeretek, készségek, képességek, jártasságok, attitűdök és az erkölcsi rend összhangjának tiszteletben tartásával; a személyiség, a közösségek és a természet harmóniájának elősegítése. Meghatározó eleme az indokolásnak a „nemzeti középosztály” kialakítása, valamint a „harmónia” elősegítése. Ebből következik, hogy a köznevelés szabályozásának elsődleges célkitűzése egy általános műveltségi szint biztosítása minden állampolgár számára, de az ehhez vezető utat mindenki a képességeihez mérten kialakított rendszerben járhatja végig. A köznevelésről szóló törvény célja egy ilyen köznevelési rendszer megteremtése a szabályozás eszközével, amely egységes, jó minőségű, magas színvonalú oktatást biztosít minden gyermek részére annak érdekében, hogy a közjót

és mások jogait tiszteletben tartó, képességeinek kiteljesítésére, képességein belül a lehető legteljesebb önálló életre, és céljainak elérésére képes embereket neveljen. A törvény az Alaptörvényben foglaltak végrehajtása érdekében rögzíti, hogy az ingyenes és kötelező alapfokú, ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú nevelés-oktatáshoz való jog biztosítása az érettségi megszerzéséig, valamint az első szakképesítésre történő felkészítés a magyar állam közzszolgálati feladata. Az Alaptörvény rendelkezésein túlmenően is széles körben biztosítja a törvény a térítésmentességet az óvodai nevelés, a kollégiumi ellátás, valamint az iskolai nevelést és oktatást kiegészítő szakszolgálatok igénybevételekor.

3. A köznevelés ágazati szabályozása

A köznevelés ágazati szabályozása törvényi szinten a már tárgyalt Nkt., a szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvény, valamint a nemzeti köznevelés tankönyvellátásáról szóló 2013. évi CCXXXII. törvény alkalmazásán keresztül manifesztálódik. A köznevelés megvalósításában Magyarország Kormánya feladatai is jelentősek, ezért az ágazatot több kormányrendelet is regulázza. Ezek közül kiemelendő a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról szóló 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet, a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ fenntartásában működő egyes szakképzési feladatot ellátó köznevelési intézmények fenntartóváltásával összefüggő intézkedésekről szóló 120/2015. (V. 21.) Korm. rendelet, az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet, továbbá a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet. A köznevelés irányítása és felügyelete az Emberi Erőforrás Minisztérium hatáskörébe tartozik, ezért számos EMMI rendelet lépett hatályba a reform kapcsán. A teljesség igénye nélkül, a köznevelésben meghatározó szerepet tölt be a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet, a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokról, a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokat ellátó intézményekről és a pedagógiai-szakmai szolgáltatásokban való közreműködés

feltételeiről szóló 48/2012. (XII. 12.) EMMI rendelet, a tankönyvvé, pedagógus-kézikönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről szóló 17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet, továbbá az évente hatályba lépő tanév rendjét megállapító miniszteri rendelet.

IV. A köznevelés szereplőinek alapvető jogai és gyakorlati érvényesítésük

A köznevelés szereplőinek meghatározásakor – a vonatkozó jogok és kötelezettségek rendszere alapján – alapvetően három egymástól jól elhatárolható kategóriát kívánok megkülönböztetni és alapjogi státuszukat bemutatni. Elsőként és egyben legmeghatározóbb szereplőként a tanulók, diákok, hallgatók csoportjának alkotmányjogi aspektusait vizsgálom. Az említett három megnevezés jelen kontextusban szinonimaként értelmezhető figyelemmel arra, hogy releváns jogi környezet is eképpen alkalmazza ezeket a terminusokat. A széleskörű fogalomhasználat álláspontom szerint helyes eljárás mind a jogalkotó, mind a jogtudomány művelőinek részéről ugyanis számos példát láthatunk a társtudományok területén megjelent publikációkban, amelyek a tanulók, diákok személycsoportját a gyermekek személycsoportjával azonosítják. E megközelítés jogtudományi szempontból helytelen és téves feltételezés. Jelen tanulmány is külön vizsgálja az alapvető jogok érvényesülését, érvényesíthetőségét azon tanulói jogviszonnyal rendelkező személyek vonatkozásában, akik a polgári jog általános szabályai szerint már felnőtt korúnak minősülnek. Abban az esetben, ha a köznevelés rendszerében a mérleg egyik oldalán diákok csoportja helyezkedik el, a másik oldalon – hasonló súllyal – az oktatók, pedagógusok, tanárok, tanítók alanyi köre található. Ellentétben a korábban elmondottakkal jelen csoport esetében e definíciók nem minden esetben jelentik ugyanazt a személyi állományt. A legszélesebb személyi kört a pedagógus terminus öleli fel, amely a tanítással, mint elsődleges feladattal megbízott munkavállalókon túl az egyéb nevelési feladatokat ellátó személyzetet is magába foglalja. A tanár és tanító közötti elhatárolást a jogtudomány helyett maga a jogalkotó végezte el azzal, hogy eltérően szabályozta a

tanítói és tanári foglalkozáshoz szükséges végzettségi követelményeket, valamint az előbbi esetében a tevékenység kifejtését főszabály szerint az általános nevelés alsó négy osztályára korlátozta. Fentiek okán jelen dolgozat az említett alanyokat összefoglalóan „oktató-nevelő tevékenységet végző” személyekként aposztrofálja.⁶

Fenntartva az előbbi hasonlatot, miszerint a köznevelés egy mérleg, amelynek két oldalán a diákok és az oktató-nevelő tevékenységet végző személyek vannak, vizsgálatom harmadik csoportját egy olyan kategória egyénei alkotják, amelyek a mérleg mindkét nyelvére hatást gyakorolnak. Jelen pályamunka harmadik vizsgálati csoportja a szülők közössége, amelyeket a családi jogi státuszuktól függetlenül – e kutatás körében – egységes egésznek tekintek.

Negyedik, kiegészítő csoportba sorolom azokat a köznevelési intézményekben dolgozó vagy egyéb módon közreműködő illetőket, akik a nevelési feladatokban aktívan vesznek részt, ezáltal elősegítik más szereplők alapjog érvényesítését, vagy saját alapvető joguk nyilvánvalósága köznevelési relevanciával rendelkezik. E kategória rendkívül széles spektrumban tartalmazhat köznevelési szereplőket, ezért e dolgozat nem tér ki részletesen alkotmányjogi értékelésükre.

1. A tanuló alapvető jogai és kötelezettségei a köznevelés során

A tanulókat alapjog érvényesíthetőségi potenciájuk alapján tovább csoportosíthatjuk a cselekvőképességük mértékének alapulvételével. Ennek az elhatárolási alapnak az alkalmazásával nézőpontom szerint négy alcsoport meghatározására van lehetőség. Az első alcsoportot azok az alapvető jogok jelentik, amelyek a cselekvőképtelen tanuló vonatkozásában az általános szabályoktól eltérően érvényesülhetnek. A második alcsoportban a korlátozottan cselekvőképes tanuló atipikus alapjogi fellépésének lehetőségeit találjuk, míg a harmadik alanyi kört a teljesen cselekvőképes, felnőtt

korú tanuló és a hozzá kapcsolódó köznevelési alapjogok képezik. Azon alapvető jogok esetében, ahol e tény releváns, a tanulmány törekszik megvilágítani az eltéréseket.

1.1. A köznevelés során érvényesíthető tanulói alapvető jogok

A köznevelés során érvényesíthető tanulói alapvető jogok körében azokat a nevesített alapjogokat kívánom megvilágítani, amelyek a későbbiekben alkalmazandó elhatárolási mechanizmustól függetlenül, minden korosztályú és cselekvőképességi fokú tanuló számára kötelezően biztosítandó. A jogok bemutatásánál a Nktv. által rögzített sorrendet és struktúrát kívánom követni, kiegészítve a Törvény által nem említett, de az Alaptörvényben definiált és e tárgykörben is relevánsnak tekinthető alapvető jogokkal.⁷

a) Az oktatáshoz, neveléshez való jog

Természetesen célszerű a köznevelésben legkardinálisabb alapvető jog vizsgálatával kezdeni, hiszen e nevesített alapjog intézményesített formája maga a köznevelés rendszere. A Nktv. 46.§ (3) bekezdés a) pontja megfogalmazása szerint a gyermeknek, a tanulónak joga, hogy képességeinek, érdeklődésének, adottságainak megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön, képességeit figyelembe véve továbbtanuljon, továbbá alapfokú művészetoktatásban vegyen részt tehetségének felismerése és fejlesztése érdekében. A törvényi megfogalmazás az Alaptörvény X. cikk (1) bekezdésével és a XI. cikk (1)-(2) bekezdéseivel összhangban került deklarálásra, amelyek az alábbiak szerint szabályozzák az oktatáshoz való jog kérdéskörét: Magyarország biztosítja (...) a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát. Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez. Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a

⁶ Szüdi János: A közoktatás résztvevői In: Szüdi János (szerk.): Az oktatás nagy kézikönyve. Complex Kiadó, Budapest, 2006. 666. o. 2018/1.

⁷ Bíró Endre: Jog a pedagógiában. Jogismeret Alapítvány, Budapest, 1998. 167-189. o.

képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja. Kezdve a Nktv. hivatkozott rendelkezéseinek elemzésével, érdemes megvizsgálni a tényállás elemeit egyenként és összességében. A személyi hatály kérdésében a törvény a teljes szövegezés során, konstans módon alkalmazza a „gyermek, tanuló” meghatározást, amelyet a magam részéről üdvözlendőnek tartok a korábbiakban kifejtett és e fejezetben részletezett álláspontom okán. Megalapozott e terminus-kapcsolat használata ugyanis vannak olyan jogok – többek között a jelen pontban tárgyalt oktatáshoz-művelődéshez való jog – amelyek megilletik a gyermeket abban az életkorukban is, amikor még nem tanulók. Ennek inverze is igaz, e jog megilleti azokat a tanulókat is, akik már nem gyermekkorúak. Másodszorban szükséges kitérni a „képességnek, adottságnak, érdeklődésnek megfelelő nevelés oktatás” tényállási elemre. Álláspontom szerint a képesség kérdését nem szükséges mélyebben vizsgálni tekintettel arra, hogy a jogszabály maga határozza meg azt az értékelési rendszert, amellyel a tanuló képessége mérhető, értékelhető. Érdekesebb kérdést vet fel az adottság, mint személyes jellemző kérdése. A magam részéről a kifejezés nyelvtani értelmezéséből indulok ki, amely véleményem szerint a hozzáadott érték prezentálására kíván utalni, ezáltal mellőzve azt a lehetőséget, hogy az adottságot ebben a kontextusban, mint hátrányt, fogyatékoságot értelmezzünk. A kérdés jelen állás szerint tisztán jogelméleti problémaként merülhet fel, ugyanis az indoklás és a kapcsolódó bírói gyakorlat hiánya miatt, sem a jogalkotó, sem a legjelentősebb jogalkalmazó álláspontja nem ismert. Az érdeklődés fogalmi elemére jelen pontban nem kívánok kitérni, mivel azt a szabad nevelésválasztással kívánom szembeállítani, utóbbi tárgyalásakor. A rendelkezés további tényállási elemei, amelyet a továbbtanulás jogára, illetőleg a művészeti oktatásban való részvétel jogára utalnak meggyőződésem szerint nem vetnek fel alkotmányjogi problémákat, ezért ezek részletesebb ismertetésétől eltekintek. A Törvény 43.§ (6) bekezdés b) pontja alapján a tanuló joga különösen, hogy válasszon a pedagógiai program keretei

között a választható tantárgyak, foglalkozások, továbbá pedagógusok közül. E választási szabadságot azonban rendkívül szűkkörűen kell értelmezni, ugyanis a valóságban a keretantérv meghatározza azokat a tantárgyakat, amelyeket tanulni szükséges. Meglátásom szerint e választás kizárólag a fakultatív, szakör jellegű foglalkozásokra és képzésekre korlátozódik. Hasonló állásponton helyezkedem el a pedagógus választás körében is. Nyilvánvaló, hogy az oktató kiválasztásának lehetősége is – gyakorlatban – csak a fakultatív képzések felelősei körében értelmezhető.

Áttérve az Alaptörvény vonatkozó cikkeinek vizsgálatára, az első szembeötlő különbség a törvényi szabályozáshoz képest – a már korábban is említett – művelődés fogalmának alkalmazása. A X. cikk ennél szűkebben határozza meg az alapjog tárgykörét, amikor a tanulás és tanítás szabadságáról rendelkezik. E körben két jelentős regulációs formára szeretném felhívni a figyelmet. Egyrészt az alaptörvényi szabályozás az oktatáshoz való jog biztosításához egy megvalósítandó célt rendelt, amely a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése. Ez a kitétel egyrészt párhuzamba állítható a törvényben meghatározott képesség és adottság szerinti oktatáshoz való jog rendszerével, másrészt egyúttal keretet szab az állam alapjog érvényesítés érdekében teendő feladatainak, mivel a lehető legmagasabb szintű ismeretek elsajátításához a lehető legmagasabb szinten működő köznevelési intézményrendszer működtetése szükséges.

b) Az egészséghez és az egészséges környezethez való jog

Értelemszerű, hogy egészség és az egészséges környezet mindenkit megillető alapvető jog, de e jogok jelentősége a köznevelés rendszerében kiemelkedőek, ezért a Nktv. külön is rendelkezik róla a 46.§ (3) bekezdés b) pontjában. A jogszabályhely értelmében a gyermeknek, a tanulóknak joga, hogy a nevelési és a nevelési-oktatási intézményben biztonságban és egészséges környezetben neveljék és oktassák, óvodai életrendjét, iskolai tanulmányi rendjét pihenőidő, szabadidő, testmozgás beépítésével, sportolási, étkezési lehetőség biztosításával életkorának és fejlettségének

megfelelően alakítsák ki. A rendelkezés első eleme a biztonság, amely álláspontom szerint alapjogi vonatkozásban megfelleltethető az állami köznevelési intézmény egészségvédelmi kötelezettségével. A Törvény az egészségvédelmi kötelezettség részleteit taxatívén sorolja fel, amely a megfelelő és egészséges étrendben, sportolási lehetőség biztosításában és az ésszerű, nem túlterhelő tanrend meghatározásában merül ki. Álláspontom szerint érdekes konstelláció e két alapjog gyakorlati megvalósulását egy rendelkezésben szabályozni ugyanis míg a tanuló egészségének megóvása abszolút jogi természetű kötelezettség az intézmény oldaláról, addig az egészséges környezet megvalósítására ugyan törekednie kell az iskolának, óvodának vagy más oktató-nevelő szervezetnek, de ennek lehetőségei alapvetően determináltak financiaális, infrastruktúrális és kulturális oldalról. Az Alaptörvény hasonló fogalomrendszert alkalmaz, mint a Nktv.. A XX. cikk alapján mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez. E jog érvényesülését Magyarország (...) az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, (...) az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő. A XXI. cikk alapján Magyarország elismeri és érvényesíti mindenkinek jogát az egészséges környezethez. A köznevelésben relevánsnak tekinthető az egészséges élelmiszerekhez való hozzájárulás, amelynek feltételrendszerét a jogalkotó most már központilag szabályozza. Az egészséges ivóvíz ellátás a köznevelési intézményekben nem is lehet kérdéses. A sportolás rendszeres megszervezése és biztosítása jelenleg – felmenő rendszerben – már a Nemzeti Alaptanterv része, ezért ezen alapvető jog megfelelő szintű biztosítása garantált. A megfelelő egészségügyi ellátás megvalósítása szigorúan a köznevelés rendszerén belül nem értelmezhető, a jogalkotó mindössze a minimális ellátáshoz szükséges feltételek prezentálására kötelezi az intézményeket, a tényleges alapjog érvényesítést az egészségügyi intézményrendszerre bízza.

c) Nemzetiséghez való tartozás joga

Tekintettel arra, hogy a nemzetiséghez való tartozás szerinti neveléshez való jogot is a fentiekkel egy pontban szabályozza a Törvény, a hatályos rendelkezések szerint e jogsultság is megilleti mind a gyermeket, mind a tanulót, függetlenül életkorától vagy cselekvőképességének mértékétől. Álláspontom szerint ez a megfogalmazás ezen alapvető jog összefüggésében hibás konstrukció, ugyanis a nemzetiségi identitás, az ahhoz való tartozás, vagy az ennek a nemzetiségnek az elvei és értékei szerinti nevelésben, oktatásban való részesülés olyan – az önrendelkezési jogból fakadó – döntést követel meg, amelyet véleményem szerint cselekvőképtelen tanuló nem tud megalapozottan meghozni. Helyette a polgári jog szabályai szerint törvényes képviselője hozza meg a döntést, így valójában ez a jog a törvényes képviselőt – jellemzően a szülőt – illeti meg. Nézőpontom szerint e felvételt erősíti meg az Alaptörvény XVI. cikk (2) bekezdése, amely szerint a szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést. Továbbá a Törvény 72.§ (2) bekezdése is akként rendelkezik, hogy a szülő gyermeke adottságainak, képességeinek, érdeklődésének megfelelően, saját vallási, világnézeti meggyőződésére, nemzetiségi hovatartozására tekintettel szabadon választhat óvodát, iskolát, kollégiumot. A gyermek - ha nem cselekvőképtelen - tizennegyedik életévének betöltésétől a szülő ezt a jogát gyermekével közösen gyakorolhatja. E „közös joggyakorlás” véleményem szerint gyakorlatban kivitelezhetetlen a gyermek-szülő hierarchikus viszonyrendszer miatt. A Polgári Törvénykönyv alapján a cselekvőképtelen gyermek véleményét ugyan figyelembe kell venni, azonban ez semmilyen kötőerővel nem bír a szülőre, tehát ezen alapvető jog a cselekvőképtelen tanuló esetében nem saját személyében manifesztálódik. Fentiek alapján a Törvény e körbe történő besorolását elhibázottnak tekintem.

d) A tárgyilagos és többoldalú tájékoztatáshoz való jog

Két Alaptörvényben szabályozott alapjog részjogosítványait kodifikálja a Törvény azáltal, hogy biztosítja a gyermekek és tanulók

számára, hogy az állami iskola egész pedagógiai programjában és tevékenységében a nevelés-oktatás során a tájékoztatás nyújtása és az ismeretek közlése tárgyilagosan és többoldalú módon történjék. Ez a reguláció egyrészt visszavezethető a IX. cikk (2) bekezdésében foglaltakra, másrészt a X. cikk (2) bekezdésére. Előbbi a sajtószabadság keretében említi a szabad tájékoztatás feltételeinek biztosítását az állam részéről, azonban véleményem szerint ezt a követelményt nem célszerű szűken értelmezni, a sokoldalú tájékoztatás követelménye minden olyan fórumra érvényesíthető, ahol információt közölnek. Utóbbi alaptörvényi hivatkozás alapján tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak. Összefüggésében vizsgálva az alaptörvény és a Nktv. e jog keretében azt biztosítja valamennyi tanuló részére, hogy az intézményesített köznevelés során az információkat részleghajlás mentesen, azokat a tudomány művelőinek többsége által elfogadottnak tekintett tartalommal – de lehetőséget biztosítva a kisebbségi szakvélemények megismerésére – biztosítja.

e) Szabad vallásgyakorlás a köznevelés során

A vallásszabadság vonatkozásában hasonló állásponton helyezkedem el, mint a nemzetiséghez tartozás jogával kapcsolatban korábban kifejtettem. E jog tekintetében is fenntartom azon véleményemet, miszerint a cselekvőképtelen, gyermekkorú tanuló – az uralkodó polgári jogi állásponttal megegyezően – nincs olyan érzelmi és értelmi fejlettségi szinten, hogy megalapozottan tudjon dönteni nevelésének, oktatásának egyházi, vagy felekezeti tartalmáról. Ez a döntés – a nemzetiségi képzésben való részvételhez hasonló módon – a törvényes képviselőt illeti meg. Ennek ellenére a szabályozás elemzésétől nem kívánok eltekinteni, annak sajátosságai okán. A gyermeknek, a tanulónak joga, hogy egyházi köznevelési intézményben vagy magán köznevelési intézményben vegye igénybe az óvodai, iskolai, kollégiumi ellátást, továbbá hogy az állami vagy települési önkormányzati fenntartású nevelési-oktatási intézményben fakultatív hitoktatásban, hit- és erkölcstanoktatásban vegyen részt. Hangsúlyozva ismételt az

alaptörvényi kitételt, mely szerint a szülő joga megválasztani gyermeke számára a nevelés módszertanát, a gyermek tanuló számára az egyházi oktató-nevelő intézménybe járás, vagy az állami képzési rendszerben történő hitoktatás inkább tekinthető kötelezettségnek, mint jognak. Rögtön fel is merül egy potenciális alapjogi kollízió. Az imént megismert tárgyilagossági tájékoztatáshoz való jog számos példán keresztül kerülhet szembe a szabad vallásgyakorlás és ebből eredő hitoktatás kérdésével. A legjellegzetesebb példaként a biológia, mint tantárgy által okított darwinista felfogású egyedfejlődés és a hittan tantárgya által tanított kreacionista egyházi teremtéstörténet egyértelmű szembenállósága szolgál. Álláspontom szerint a két világnézet oktatásának alapjogi kollíziója kizárólag akkor merülhet fel, ha az oktatás nem felel meg a többoldalúság követelményének, azaz az intézmény nem ad teret mindkét irány oktatathatóságának, kizárólag az egyiket biztosítja, a másikat pedig ellehetetleníti.

f) Személyiségi jogok biztosítása a köznevelés során

A Törvény a személyiségi jogok fogalma alá sorol számos Alaptörvényben nevesített alapjogot, valamint egyes jogosultságokat a polgári jog személyhez fűződő jogai közül. A Nktv. 46.§ (3) bekezdés f) pontja alapján a gyermek, tanuló joga, hogy személyiségi jogait, így különösen személyiségének szabad kibontakoztatásához való jogát, önrendelkezési jogát, cselekvési szabadságát, családi élethez és magánélethez való jogát a nevelési-oktatási intézmény tiszteletben tartsa, e jogának gyakorlása azonban nem korlátozható másokat ugyanezen jogainak érvényesítésében, továbbá nem veszélyeztetheti a saját és társai, a nevelési-oktatási intézmény alkalmazottai egészségét, testi épségét, valamint a művelődéshez való jog érvényesítéséhez szükséges feltételek megteremtését, fenntartását. A rendelkezés főként az önrendelkezési jog egyes aspektusait részletezi, azonban ugyanebben a tárgykörben emeli ki a magánszféra jogát és a családi élet tiszteletben tartásához való jogot, amely egybevág az alaptörvényi szabályozással. Rendkívül fontos azonban megjegyezni, hogy a Törvény egyben alapjogi korlátot is támaszt a nevesített jogok gyakorlásához. A

„klasszikus” alapjogi korlátokon – miszerint mások jogainak sérelmével nem járhat a joggyakorlás – felül a jogszabályhely további korlátokat állít. A tanuló önrendelkezési jogának ilyen módon történő érvényesítése nem sértetik a mérleg másik oldalán álló alanyi csoport tagjainak élethez és egészséghez való jogát, valamint nem akadályozhatja senki számára a művelődéshez való jog bármely részének megvalósulását. Az önrendelkezési jog gyakorlása keretében a leginkább korlátozható jogosítványnak a kapcsolattartáshoz való jogot tartom figyelemmel arra, hogy a kapcsolattartás az oktatási időre vonatkozóan – Szervezeti és Működési Szabályzat vagy más belső szabályozás alapján – akár teljesen kizárható.

g) Megfelelő ellátásban részesüléshez való jog

A törvényi reguláció alapján a gyermeknek és tanulónak joga, hogy állapotának, személyes adottságának megfelelő megkülönböztetett ellátásban - különleges gondozásban, rehabilitációs célú ellátásban - részesüljön, és életkorától függetlenül a pedagógiai szakszolgálat intézményéhez forduljon segítségért. Hivatkozva az a) pontban felvetett teóriát – miszerint az adottság kifejezés kizárólag pozitív tartalommal bírhat – jelen rendelkezéssel igazoltnak látni vélem. A jogalkotó – az oktatáshoz való jog szabályozásához képest – kiterjesztette a fogalmi kört azzal, hogy az adottság mellé kontrasztként az állapot kifejezést is deklarálta. E rendelkezés alapja az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdése, amely szerint Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés nevezetesen (...) fogyatékoság vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. Ez azt jelenti, hogy az államnak e körben is többletfeladata van annak érdekében, hogy a hátrányos helyzetű tanulók részére is hasonló alapjogvédelmet biztosítson, mint társaik számára. A megvalósítás érdekében rehabilitációs és más oktatási programokat szükséges biztosítani, amely alkotmányjogi szemszögből vizsgálva pozitív diszkriminációnak minősül.

E körben kívánom tárgyalni a gyermek – közvetve a család – anyagi lehetőségei szerinti étkezés támogatásához és más

tanszerellátáshoz való jogának kérdéskörét, amelyet a Törvény 46.§ (4) bekezdése alapoz meg. A gyermek, tanuló joga, hogy a nevelési-oktatási intézményben, családjá anyagi helyzetétől függően, külön jogszabályban meghatározott esetekben kérelmére térítésmentes vagy kedvezményes étkezésben, tanszerellátásban részesüljön, továbbá, hogy részben vagy egészben mentesüljön az e törvényben meghatározott, a gyermekeket, tanulókat terhelő költségek megfizetése alól, vagy engedélyt kapjon a fizetési kötelezettség teljesítésének halasztására vagy a részletekben való fizetésre. E lehetőség a fentihez hasonlóan a pozitív diszkrimáció eszközével törekszik megteremteni az azonos feltételeket a köznevelésben résztvevő valamennyi tanuló és gyermek részére.

h) Jogorvoslatihoz való jog a köznevelésben

Kiemelkedő jelentőségű jogosultság a köznevelésben, hogy a tanulók sérelmeik esetén azok orvoslására a megfelelő fórumhoz fordulhatnak. A Nktv. egyszerűen – nem részletezve – határozza meg ezt a jogosítványt. A gyermeknek, a tanulónak joga, hogy az oktatási jogok biztosához forduljon. Természetesen emellett megilleti a tanulót az a jog is, hogy – törvényes képviselőjén – keresztül bírósághoz forduljon jogainak érvényesítése érdekében. A kuriózumát ennek a rendelkezésnek az adja, hogy az ombudsmanhoz fordulás joga a törvényes képviselő hozzájárulása nélkül, sőt akár szándéka ellenére megilleti a tanulót, függetlenül életkorától.

i) A tanulók tulajdonhoz való joga

Általános vélekedésem szerint a tanulót megilleti a tulajdonhoz való jog a köznevelési intézményben is. Figyelemmel arra, hogy ez az alapvető jog az egyik leginkább korlátozható jogok közé tartozik, a köznevelés berkein belül sincs ez másképp. Alapvető érvényesíthetőségi korlátokat támaszthat az intézmény saját belső szabályzata azzal, hogy a mobilkommunikációs eszközök birtoklását – amely a tulajdonhoz való jog egyik jelentős részleme – az oktatási időre megtiltja. Ennél tovább ment a jogalkotó és törvényileg szabott tartalmi korlátot a tanulók tulajdonhoz való

jogában a Nktv. 46.§ (9) bekezdésében foglaltak szerint. A nevelési-oktatási intézmény, valamint a tanuló közötti eltérő megállapodás hiányában a nevelési-oktatási intézmény szerzi meg a tulajdonjogát minden olyan, a birtokába került dolognak, amelyet a tanuló állított elő a tanulói jogviszonyából, kollégiumi tagsági viszonyából eredő kötelezettségének teljesítésével összefüggésben, feltéve, hogy az annak elkészítéséhez szükséges anyagi és egyéb feltételeket a nevelési-oktatási intézmény biztosította. A tanulót az SZMSZ-ben meghatározott mértékű díjazás illeti meg, ha a nevelési-oktatási intézmény a tulajdonába került dolog értékesítésével, hasznosításával bevételre tesz szert. Ha az előállított dolog a Ptk. szerinti szellemi alkotás, e rendelkezéseket azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a szellemi alkotás átadására a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott szellemi alkotás munkáltató részére történő átadására vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Ugyanakkor joga a tanulónak, hogy igénybe vegye az iskolában és kollégiumban rendelkezésre álló eszközöket, az iskola és kollégium létesítményeit és az iskolai, kollégiumi könyvtári szolgáltatást, azaz a jogalkotó azzal próbálja ellensúlyozni a fenti korlátozást, hogy szabad hozzáférést biztosít az állami vagy önkormányzati vagyonba tartozó eszközökhöz.

j) A tanulók véleménynyilvánítási szabadsága

A Törvény megfogalmazása szerint a tanuló joga, hogy az emberi méltóság tiszteletben tartásával szabadon véleményt nyilvánítson minden kérdésről, az őt nevelő és oktató pedagógus munkájáról, az iskola, kollégium működéséről, továbbá tájékoztatást kapjon személyét és tanulmányait érintő kérdésekről, valamint e körben javaslatot tegyen, továbbá kérdést intézzen az iskola, a kollégium vezetőihez, pedagógusaihoz, az iskolaszékhez, a kollégiumi székhez, a diákönkormányzathoz, és arra legkésőbb a megkereséstől számított tizenöt napon belül - az iskolaszéktől, kollégiumi széktől a tizenötödik napot követő első ülésen - érdemi választ kapjon. A Törvény tehát eljárási jogokat is kapcsol a véleménynyilvánítás szabadsága mellé és részben együtt szabályozza az információs önrendelkezési

jog egyes részletszabályaival. A jogszabály egyetlen korlátozást fűz a joggyakorláshoz, nevezetesen az emberi méltóság tiszteletben tartását, azonban véleményem szerint további korlátozások figyelembe vétele indokolt ezen köznevelési alapjog gyakorlásakor. Ezek közé tartozik a diszkrimináció tilalom, a mások művelődéshez való joga, illetőleg a vallásszabadság tiszteletben tartása.

k) A tanulók egyesülési joga

Az Alaptörvény VIII. cikk (2) bekezdése alapján mindenkinek joga van szervezeteket létrehozni, és joga van szervezetekhez csatlakozni. Ezt a rendelkezést a Nktv. a tanulók érdekérvényesítésének vonatkozásában tovább részletezi. A tanuló joga különösen, hogy személyesen vagy képviselői útján - jogszabályban meghatározottak szerint - részt vegyen az érdekeit érintő döntések meghozatalában, választó és választható legyen a diákképviselőben, a diákönkormányzathoz fordulhasson érdekképviselőként, továbbá e törvényben meghatározottak szerint kérje az őt ért sérelem orvoslását. Fontos differenciaként értékelem, hogy míg a nagykorú természetes személyek egyesülési jog alapján létrehozott szervezetei akkor részesülnek valós jogi védelemben, ha azok intézményesített formával rendelkeznek, addig a tanulók által – az egyesülési jog keretében – létrehozott szerveződések a Nktv. alapján intézményesítetlen formában is jogi védelmet kaptak a jogalkotótól.

l) Az élethez és a méltósághoz való jog

Annak ellenére, hogy az élethez és a méltósághoz való jogot az alkotmányjog művelői egységesen a legfontosabb alapvető jognak, úgynevezett „anyajognak” tartanak, amelyből valamennyi további alapjog levezethető, az ismertett struktúra okán csak ehelyütt kerül tárgyalásra. Figyelemmel arra, hogy az élethez való jog a köznevelés szempontjából az egészségvédelem legmagasabb szintjének tekinthető – amelynek követelményéről már esett szó – ennek ismertetésére jelen alpontban nem kerül sor. Jelen alpontban a hangsúlyt inkább a méltóság kérdésére kívánom fektetni, amelyet a törvény – a kegyetlen és megalázó bánásmód és büntetés tilalmán

keresztül – ragad meg. A Törvény a tanulók és gyermekek jogainak felsorolását megelőzően – mint el nem hagyható alapkövetelmény – fogalmazza meg, hogy a gyermek, a tanuló személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben kell tartani, és védelmet kell számára biztosítani fizikai és lelki erőszakkal szemben. A gyermek és a tanuló nem vethető alá testi és lelki fenyegetésnek, kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak. A törvény részletesen kifejti a tanulóval szemben kiszabható büntetések és intézkedések eszközeit, mértékét és alkalmazási rendjét.

m) A tanulók eljárási jogai

Az Alaptörvényben megfogalmazott törvényelőtti egyenlőség és tisztességes eljáráshoz való jog „butított” változata jelenik meg a köznevelési törvény regulációjában. A tanuló joga különösen, hogy hozzájusson a jogai gyakorlásához szükséges információkhoz, tájékozottasság a jogai gyakorlásához szükséges eljárásokról, jogai megsértése esetén - jogszabályban meghatározottak szerint - eljárást indítson, továbbá igénybe vegye a nyilvánosságot, kérelmére - jogszabályban meghatározott eljárás szerint - független vizsgabizottság előtt adjon számot tudásáról. Ha a tanuló a kötelességeit vétkesen és súlyosan megszegi, fegyelmi eljárás alapján, írásbeli határozattal fegyelmi büntetésben részesíthető. A fegyelmi eljárás megindítása és lefolytatása kötelező, ha a tanuló maga ellen kéri. Kiskorú tanuló esetén e jogot a szülő gyakorolja. E jog tekintetében tehát a jogalkotó maga végzi el a differenciálást és azt mondja, hogy a 18. életévét be nem töltött tanuló esetében a szülő jogosult eljárni. Megjegyzendő azonban, hogy a rendelkezés értelmében a teljes jogszabályhely vonatkozásában a szülő akarata érvényesül, azaz a tanuló maga ellen valójában nem indíthat fegyelmi eljárást. Szürreális helyzetet teremt, de valójában a szülő által próbál érvényt szerezni gyermeke jogainak hogy ő maga indít a gyermek ellen (a nevében) fegyelmi eljárást. További fontos korlátozás, hogy tíz év alatti tanulóval szemben fegyelmi

eljárás nem indítható, ezzel védve a gyermeket az érzelmi tehertől. Felhívom azonban a figyelmet, hogy a jogalkotó egy merőben más területen – a büntetőjog keretében – a belátási képességet a gyermekek esetében 12 évben határozta meg. Álláspontom szerint a fegyelmi eljárás, amely szintén valamilyen szabály megsértése miatt merül fel, ugyanazokon az alapelveken kerül lefolytatásra, mint egy büntetőeljárás. Emiatt indokoltnak tartottam volna a fegyelmi eljárás alsó korhatárát is a büntetőjog szabályaihoz igazítani.

1.2. A tanulók kötelezettségei

A tanulók köznevelés során végrehajtandó kötelezettségei csak részben vezethetők le az Alaptörvényből, és semmiképpen sem annak alapvető kötelezettségeiből. A tanulók legfontosabb – Alaptörvényben is hivatkozott – kötelezettsége az intézményes nevelés-oktatásban való részvétel, a tankötelezettség teljesítése. A hatályos szabályozás szerint a tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tanuló a tizenhatodik életévét betölti. A tankötelezettség iskolába járással, vagy ha az a tanuló fejlődése, tanulmányainak eredményes folytatása és befejezése szempontjából nem hátrányos, a szülő kérelmére magántanulónaként teljesíthető. A tankötelezettség általános iskolában, közép fokú iskolában, Köznevelési és Szakképzési Hídprogram keretében, valamint fejlesztő nevelés-oktatásban teljesíthető.⁸ További kötelessége a tanulóknak, hogy

- részt vegyen a kötelező és a választott, továbbá általános iskolában a tizenhat óráig tartó egyéb foglalkozásokon és szakmai gyakorlatokon,
- eleget tegyen - rendszeres munkával és fegyelmezett magatartással, képességeinek megfelelően - tanulmányi kötelezettségének,
- életkorához és fejlettségéhez, továbbá iskolai és kollégiumi elfoglaltságához igazodva, pedagógus felügyelete, szükség esetén irányítása mellett - a házirendben meghatározottak szerint - közreműködjön saját környezetének és az általa

⁸ Kazuska Melinda: A tanulók kötelezettségei és a fegyelmi eljárás szabályai Magyarországon in: 2018/1.

alkalmazott eszközöknek a rendben tartásában, a tanítási órák, kollégiumi foglalkozások, rendezvények előkészítésében, lezárásában,

- megtartsa az iskolai tanórai és egyéb foglalkozásokat, a kollégiumi foglalkozásokat, az iskola és a kollégium helyiségei és az iskola- és kollégiumhoz tartozó területek használati rendjét, a gyakorlati képzés rendjét, az iskola, a kollégium szabályzatainak előírásait,
- óvja saját és társai testi épségét, egészségét, a szülő hozzájárulása esetén részt vegyen egészségügyi szűrővizsgálaton, elszámolja és alkalmazza az egészségét és biztonságát védő ismereteket, továbbá haladéktalanul jelentse a felügyeletét ellátó pedagógusnak vagy más alkalmazottnak, ha saját magát, társait, az iskola, kollégium alkalmazottait vagy másokat veszélyeztető állapotot, tevékenységet vagy balesetet észlelt,
- megőrizzze, továbbá az előírásoknak megfelelően kezelje a rábízott vagy az oktatás során használt eszközöket, óvja az iskola létesítményeit, felszereléseit,
- az iskola, kollégium vezetői, pedagógusai, alkalmazottai, tanuló társai emberi méltóságát és jogait tiszteletben tartsa, tisztelettel tanúsítson irántuk, segítse rászoruló tanuló társait,
- megtartsa az iskolai, kollégiumi SZMSZ-ben, továbbá a házirendben foglaltakat⁹

További kötelezettsége a tanulónak, hogy a bemutatott tanulókat megillető alapvető jogokat, társai viszonylatában tiszteletben tartsa.

2. Az oktató-nevelő tevékenységet végző személyek jogai és kötelezettségei

A Nktv. taxatív felsorolja a pedagógusok jogait és kötelezettségeit, amelyeket álláspontról szerinti – helyenként – indokolt kiegészíteni az Alaptörvényben nevesített, de a törvény által nem részletezett alapjogokkal és azok köznevelési relevanciájával. A pedagógus fogalma alatt jelen alpontról csak a ténylegesen oktatást végző személyek: tanítók,

tanárok, kollégiumi nevelők és egyéb oktatók csoportját kell érteni.

2.1. Az oktató-nevelő tevékenységet végző személyek jogai

Megjegyzendő, hogy a jogszabály kiemeli, hogy a taxatív felsorolt jogok a pedagógust a munkakörével összefüggésben illetik meg, amely két irányból értelmezhető. Egyrészt e jogok nem érvényesíthetők akkor, ha nem pedagógusként jár el (amely nem zárja ki, hogy az alapvető jog érvényesül, csak nem a pedagógus status keretében), másrészt e jogokat a pedagógus munkavégzése során – az általánoshoz képest – fokozottan érvényesítheti. A pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti az a jog, hogy

- személyét, mint a pedagógusközösség tagját megbecsüljék, emberi méltóságát és személyiségi jogait tiszteletben tartsák, nevelői, oktatói tevékenységét értékeljék és elismerjék,
- a pedagógiai program alapján az ismereteket, a tananyagot, a nevelés-oktatás módszereit megválassza,
- a helyi tanterv alapján, a szakmai munkaközösség véleményének kikérésével megválassza az alkalmazott tankönyveket, tanulmányi segédleteket, taneszközöket, ruházati és más felszereléseket,
- saját világnézete és értékrendje szerint végezze nevelő, oktató munkáját, anélkül, hogy annak elfogadására kényszerítené vagy készítené a gyermeket, tanulót,
- hozzájusson a munkájához szükséges ismeretekhez, intézményi és fenntartói információkhoz,
- a nevelőtestület tagjaként részt vegyen a nevelési-oktatási intézmény pedagógiai programjának megalkotásában, elfogadásában és értékelésében, gyakorolja a nevelőtestület tagjait megillető jogokat,
- szakmai ismereteit, tudását szervezett továbbképzésben való részvétel útján gyarapítsa, részt vegyen a köznevelési rendszer működtetésével, ellenőrzésével kapcsolatos megyei és országos feladatokban,

⁹ A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 45-46.§
2018/1.

- pedagógiai kísérletekben, tudományos kutatómunkában,
- szakmai egyesületek tagjaként vagy képviselőjében részt vegyen helyi, regionális és országos közneveléssel foglalkozó testületek munkájában,
- az iskola könyvtárán keresztül használatra megkapja a munkájához szükséges tankönyveket, tanári segédkönyveket, az intézmény SZMSZ-ében meghatározottak szerinti informatikai eszközöket,
- az állami szervek és a helyi önkormányzatok által fenntartott könyvtárakat, muzeális intézményeket és más kiállító termeket, színházakat jogszabályban meghatározott kedvezményekre való jogosultságát igazoló pedagógusigazolvánnyal látogassa,
- az oktatási jogok biztosához forduljon.¹⁰

A felsorolt jogok mindegyike megfeleltethető az Alaptörvényben megfogalmazott tanítás szabadságának részaspektusaival.

2.2. Az oktató-nevelő tevékenységet végző személyek köteleességei

A pedagógus alapvető feladata a rábízott gyermekek, tanulók nevelése, oktatása, óvodában a gyermekek Óvodai nevelés országos alapprogramja szerinti nevelése, iskolában a kerettantervben előírt törzsanyag átadása, elsajátításának ellenőrzése, sajátos nevelési igényű tanuló esetén az egyéni fejlesztési tervben foglaltak figyelembevételével. Ezzel összefüggésben köteleessége különösen, hogy

- nevelő és oktató munkája során gondoskodjék a gyermek személyiségének fejlődéséről, tehetségének kibontakoztatásáról, ennek érdekében tegyen meg minden tőle elvárhatót, figyelembe véve a gyermek egyéni képességeit, adottságait, fejlődésének ütemét, szociokulturális helyzetét,
- a különleges bánásmódot igénylő gyermekekkel egyénileg foglalkozzon, szükség szerint együttműködjön gyógypedagógussal, konduktorral vagy a nevelést, oktatást segítő más szakemberekkel, a hátrányos helyzetű gyermek, tanuló felzárkózását elősegítse,

- segítse a tehetségek felismerését, kiteljesedését, nyilvántartsa a tehetséges tanulókat,
- előmozdítsa a gyermek, tanuló erkölcsi fejlődését, a közösségi együttműködés magatartási szabályainak elsajátítását, és törekedjen azok betartására,
- egymás szeretetére és tiszteletére, a családi élet értékeinek megismerésére és megbecsülésére, együttműködésre, környezettudatosságra, egészséges életmódra, hazaszeretetre nevelje a gyermekeket, tanulókat,
- a szülőt (törvényes képviselőt) rendszeresen tájékoztassa a tanuló iskolai teljesítményéről, magatartásáról, az ezzel kapcsolatban észlelt problémákról, az iskola döntéseiről, a gyermek tanulmányait érintő lehetőségekről,
- a gyermek testi-lelki egészségének fejlesztése és megóvása érdekében tegyen meg minden lehetséges erőfeszítést: felvilágosítással, a munka- és balesetvédelmi előírások betartásával és betartatásával, a veszélyhelyzetek feltárásával és elhárításával, a szülő - és szükség esetén más szakemberek - bevonásával,
- a gyermekek, a tanulók és a szülők, valamint a munkatársak emberi méltóságát és jogait maradéktalanul tiszteletben tartsa, javaslataikra, kérdéseikre érdemi választ adjon,
- az ismereteket tárgyilagosan, sokoldalúan és változatos módszerekkel közvetítse, oktatómunkáját éves és tanórai szinten, tanulócsoporthoz igazítva, szakszerűen megtervezve végezze, irányítsa a tanulók tevékenységét,
- a kerettantervben és a pedagógiai programban meghatározottak szerint érdemjegyekkel vagy szövegesen, sokoldalúan, a követelményekhez igazodóan értékelje a tanulók munkáját,
- részt vegyen a számára előírt pedagógustovábbképzéseken, folyamatosan képezze magát,
- tanítványai pályaeorientációját, aktív szakmai életútra történő felkészítését folyamatosan irányítsa,

¹⁰ Nktv. 63.§
2018/1.

- a pedagógiai programban és az SZMSZ-ben előírt valamennyi pedagógiai és adminisztratív feladatait maradéktalanul teljesítse,
- pontosan és aktívan részt vegyen a nevelőtestület értekezletein, a fogadóórákon, az iskolai ünnepségeken és az éves munkaterv szerinti rendezvényeken,
- határidőre megszerezze a kötelező minősítéseket,
- megőrizze a hivatali titkot,
- hivatásához méltó magatartást tanúsítson,
- a gyermek, tanuló érdekében együttműködjön munkatársaival és más intézményekkel.¹¹

További kötelezettsége a pedagógusnak, hogy folyamatosan képezze magát, amelyhez az állam megfelelő képzési rendszer biztosításával és megszervezésével járul hozzá.

3. A szülők jogai és kötelezettségei

A szülő vagy törvényes képviselő tekinthető a köznevelés rendszerén kívülálló alanyi körnek, de annak szerves részeként is értelmezhető. Meggyőződésem szerint az utóbbi a helyes álláspont annak ellenére, hogy a szülő főszabály szerint nem a köznevelés rendszerében gyakorolhatja jogait. Fontos hangsúlyozni, hogy ezúttal a saját szülői státuszából eredő jogokról van szó és nem a tanulói jogokról, amelyet a cselekvőképtelen és korlátozottan cselekvőképes tanuló helyett gyakorol. A legfontosabb szülői alapjog a már többször hivatkozott nevelés megválasztásához való jog. A szülő jogait a Törvény az alábbiak szerint részletezi:

- megismerheti a nevelési-oktatási intézmény pedagógiai programját, házirendjét, tájékoztatást kaphat az abban foglaltakról,
- gyermeke fejlődéséről, magaviseletéről, tanulmányi előmeneteléről rendszeresen részletes és érdemi tájékoztatást, neveléséhez tanácsokat, segítséget kaphat,
- kezdeményezheti szülői szervezet, óvodaszék, iskolaszék, kollégiumi szék létrehozását, és annak munkájában, továbbá a szülői képviselők megválasztásában mint

választó és mint megválasztható személy részt vehessen,

- írásbeli javaslatát a nevelési-oktatási intézmény vezetője, a nevelőtestület, az óvodaszék, iskolaszék, kollégiumi szék, a pedagógus megvizsgálhassa, és arra a megkereséstől számított tizenöt napon belül az óvodaszéktől, iskolaszéktől, kollégiumi széktől legkésőbb a tizenötödik napot követő első ülésen érdemi választ kaphasson,
- a nevelési-oktatási intézmény vezetője vagy a pedagógus hozzájárulásával részt vehessen a foglalkozásokon,
- személyesen vagy képviselői útján - jogszabályban meghatározottak szerint - részt vehessen az érdekeit érintő döntések meghozatalában,
- az oktatási jogok biztosához fordulhat.¹²

A szülők legfőbb neveléssel kapcsolatos kötelezettségét az Alaptörvény maga is meghatározza. A XVI. cikk (3) bekezdése elvi élel mondja ki, hogy a szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását. Az Alaptörvény tehát a gondoskodás körében egy tevékenységet tartott kiemelendőnek, ez pedig a taníttatási kötelezettség. E köteleesség részletezését szintén a Törvényre bízta a jogalkotó. Az Nktv. 72.§ (1) bekezdése három irányban határozza meg a szülő kötelezettségét. Egyrészt a szülő köteleességévé teszi, hogy gondoskodjon gyermeke értelmi, testi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételekről és arról, hogy gyermeke teljesítse kötelezéseit, továbbá megadjon ehhez minden tőle elvárható segítséget, együttműködve az intézménnyel, figyelemmel kísérje gyermeke fejlődését, tanulmányi előmenetelét. További kötelezettsége, hogy biztosítsa gyermeke óvodai nevelésben való részvételét, továbbá tanítókötelezettségének teljesítését. Végül a szülőnek tiszteletben kell tartania az óvoda, az iskola, kollégium vezetői, pedagógusai, alkalmazottai emberi méltóságát és jogait, tiszteletet szükséges tanúsítania irántuk. Az első irányvonal nem igényel különösebb magyarázatot, mivel ez a tanulók egyes már tárgyalt jogainak szülői szempontból szemlélt

¹¹ Nktv. 62.§
2018/1.

¹² Nktv. 72.§ (1)-(4) bek.

kötelesség oldalát tükrözi. A második kötelezettség gyakorlatilag az alaptörvényi előírás megismétlése, amely szintén nem igényel bővebb instrukciókat. Érdekesebb azonban a harmadik rendelkezés. Jogalkotási szempontból pongyolának tartom a megfogalmazást, amely a méltóságot és az egyéb jogokat emeli ki. Ennél is szembetűnőbb, hogy a kötelezés csak egy alanyi csoportra vonatkozik, a pedagógusokra. Álláspontom szerint e jogokat a gyermekek, a szülőársak és valamennyi köznevelésben érintett személy vonatkozásában tiszteletben kell tartania a szülőnek.¹³

V. Összefoglalás

A pályamunka alapvető célja volt, hogy elhatárolja a köznevelés és a közoktatás fogalmi megközelítését. Ehhez megvizsgálta a regnáló jogi környezetet és megállapította, hogy a köznevelés területén releváns jogszabályok és jogforrások merőbe eltérő fogalomhasználattal operálnak. Feltehetően még szélesebb körben találhatnánk eltéréseket, ha az oktató-nevelő tevékenység jogi aspektusait uniós jogforrásokon és nemzetközi egyezményeken keresztül vizsgálnánk meg. A dolgozat a nevelés, oktatás, művelődés fogalmain keresztül törekedett rávilágítani a köznevelés

rendszerének egyes csomópontjaira, amelyeket részben kritikai szempontból értékelt. A tanulmány harmadik része a köznevelési alapjogok vizsgálódási körét határozta meg azáltal, hogy bemutatta annak jogi szabályozását, kezdve a leginkább releváns alaptörvényi rendelkezésekkel, a törvényi szintű reguláción át, egészen az ágazati jogszabályokig. Ezt követően a köznevelés egyes alanyi csoportjainak meghatározását végezte el a pályamű, amelynek során kiemelt hangsúlyt fektetett a tanulók csoportjára. A tanulók vonatkozásában meghatározta az Alaptörvényben nevesített és a köznevelési törvényben részletezett alapvető jogok gyakorlati érvényesülési módjait, ahol szükséges volt rávilágított a potenciális alapjogi kollíziókra, valamint bemutatta a tanulók kötelezettségeinek katalógusát. Hasonlóképp járt el az esszé a mérleg másik oldalán szereplő pedagógusok alanyi körével, akik vonatkozásában szintén definiálásra kerültek a köznevelés során érvényesíthető jogok és kötelezettségek, kiemelve, hogy e jogok a pedagógusi munkavégzéshez köthető jogosultságok. Végül érintőlegesen a szülők, mint harmadik – a közneveléshez szorosan nem kapcsolódó, azonban azzal együtt szabályozott – személyi csoport alapjogi ismertetését tartalmazza a dokumentum.

---

¹³ Nktv. 72.§ (5) bek.
2018/1.